

Аналітична довідка щодо ситуації з культурними цінностями на тимчасово окупованій території

Суть проблеми: З початку тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя Російська Федерація привласнила культурні цінності України на відповідній території та розпоряджається ними на власний розсуд. В окремих випадках завдається суттєва шкода охоронюваним пам'яткам культури, що загрожує їх збереженню.

Політика окупаційної адміністрації

Політику в сфері охорони культурної та археологічної спадщини на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя з боку окупаційної влади реалізують так звані «міністерство культури Республіки Крим» та «державний комітет з охорони культурної спадщини Республіки Крим» на території Автономної Республіки Крим і так зване «головне управління культури м. Севастополя» та так зване «Управління охорони об'єктів культурної спадщини міста Севастополя» у Севастополі.

Після окупації та спроби анексії Автономної Республіки Крим та м. Севастополя розпочалося впровадження російського законодавства і норм у сфері охорони культурної та археологічної спадщини. Вказані установи у своїй діяльності керуються законодавством Російської Федерації, так званої «Республіки Крим» та м. Севастополя, власними нормативно-правовими актами.

Мережа музейних установ на тимчасово окупованій території включає 36 одиниць на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополі.

Підвідомчі установи так званого «Державного комітету з охорони культурної спадщини Республіки Крим» включають: ДБУ «Чорноморський центр підводних досліджень», ДБУ «Науково дослідний центр кримиознавства і охорони культурної спадщини Республіки Крим», ДКУ «Кримнаслідіє».

Конкретні заходи та їх безпосередня реалізація в рамках так званої «державної політики в сфері культури та збереження культурної спадщини» визначені «державною програмою Республіки Крим» «Розвиток культури, архівної справи і збереження об'єктів культурної спадщини Республіки Крим» на 2017-2020 роки», яка «затверджена» постановою так званої «ради міністрів Республіки Крим» від 31 січня 2017 року № 28 (зі змінами згідно з постановою від 20 вересня 2018 року № 461)¹.

¹ <https://rk.gov.ru/ru/document/show/2303>

Згідно «паспорту програми» загальні обсяги її фінансування за період з 2017 по 2020 роки становитимуть 13 604 625,97705 тис. рублів за рахунок федерального та «республіканського бюджетів», а саме (у тис. рублів):

Рік	Всього	Федеральний бюджет	«Республіканський бюджет»
2017	2360580,07572	662568,31600	1698011,75972
2018	3322017,56757	1371826,20000	1950191,36757
2019	4687498,88891	2616400,60000	2071098,28891
2020	3234529,44485	1344318,20000	1890211,24485

В рамках вказаної «програми» передбачено «підпрограму 2», яка безпосередньо стосується збереження об'єктів культурної спадщини. Безпосереднім її виконавцем визначено так званий «державний комітет з охорони культурної спадщини Республіки Крим».

«Підпрограмою 2» визначено такі цілі:

- збільшення кількості об'єктів культурної спадщини, що знаходяться у доброго та задовільного стані;
- формування «єдиного державного реєстру» культурної спадщини (пам'ятників історії та культури) народів Російської Федерації, об'єктів культурної спадщини так званої «Республіки Крим»;
- виведення об'єктів культурної спадщини з аварійного стану;
- створення бази актуальних відомостей про стан і використання об'єктів культурної спадщини з метою визначення заходів із забезпечення їх збереження;
- збереження особливостей об'єктів культурної спадщини, що стали підставою для включення їх до «реєстру»;
- збереження історичного і природного середовища об'єктів культурної спадщини, умов їх візуального сприйняття.

Обсяг фінансування «Підпрограми 2» становить 3944870,97800 тис. рублів, у тому числі по рокам (у тис. рублів):

Рік	Всього	Федеральний бюджет	«Республіканський бюджет»
2017	539163,85600	480962,21600	58201,64000
2018	1029415,81900	910566,40000	118849,41900
2019	1430034,47000	1277065,80000	152968,67000
2020	946256,83300	810825,90000	135430,93300

Кількість об'єктів культурної спадщини, на яких мали бути виконані науково-дослідні, протиаварійні та ремонтно-відновлювальні роботи протягом визначених термінів: 2017 рік – 20, 2018 рік – 2, 2019 рік – 3, 2020 рік – 6.

Згідно з додатком 5-2 «Підпрограми 2» передбачено проведення низки заходів та ремонтно-відновлювальних робіт, зокрема щодо об'єкту «Ханський плац» (м. Бахчисарай, вул. Річкова, 133), а саме:

- виконання робіт по збереженню об'єкта «Ханський палац»: 2019 рік – 199750,00000 тис. рублів, 2020 рік – 398140,0000 тис. рублів.

Основні пам'ятки, що потребують захисту:

- Пам'ятка національного значення «Ханський палац» (додаток 1);
- Національний заповідник «Херсонес Таврійський» (додаток 2).

Конкретні заходи та їх безпосередня реалізація в рамках так званої «державної політики в сфері культури та збереження культурної спадщини» визначені «державною програмою міста Севастополя» «Розвиток культури і туризму міста Севастополя» затвердженою так званою «постановою Уряду Севастополя» від 7 листопада 2016 року № 1050-ПП².

Програма розрахована на 2017-2024 роки та передбачає фінансування у такому розмірі (в тис. рублів):

Рік	Федеральний бюджет	Бюджет м. Севастополя	За рахунок інших суб'єктів РФ (бюджет м. Москви)	Загалом
2017	667741,8	926448,1	0	1594189,9
2018	1289916,8	1286149,6	451000,0	3027066,4
2019	392342,4	1363078,2	100000,0	1855420,6
2020	1020012,6	1277988,2	615000,0	2913000,8
2021	1080122,9	1256799,2	665000,0	3001922,1
2022	1990909,1	1524345,5	0	3515254,6
2023	0	1246731,6	0	1246731,6
2024	6721,4	1187085,4	0	1193806,8
Загалом	6447767,0	10068625,8	1831000,0	18347392,8

² <http://docs.cntd.ru/document/444787615>

В рамках вказаної «програми» передбачено «підпрограму 1», яка безпосередньо стосується збереження об'єктів культурної спадщини. Безпосереднім її виконавцем визначено так зване «Головне управління культури міста Севастополя».

«Підпрограмою 1» визначено такі цілі:

- створення умов для забезпечення рівного доступу культурних благ, розвитку і реалізації культурного і духовного потенціалу кожної особистості, збереження об'єктів культурної спадщини, розташованих на території міста Севастополя;

- становлення міста Севастополя як культурно-дозвіллевого центру.

Загальні об'єми фінансування «підпрограми 1» становлять 13213044,0 тис. рублів.

Діяльність установ щодо проведення несанкціонованих археологічних робіт завдає шкоди об'єктам національно-культурної та етнічно-історичної спадщини на ТОТ України в Криму та національним інтересам України. Особливо значної шкоди завдало будівництво об'єктів нової транспортної інфраструктури: автомагістралі «Таврида», що зв'язала так званий «Кримський міст» і Севастополь, і під'їзні шляхи до так званого «Кримського мосту». За оцінками експертів при будівництві знищено 90 пам'яток археології³.

З метою підготовки до будівництва, Російською Федерацією, як державою-окупантом, було організовано проведення так званої «Кримської новобудовної археологічної експедиції Інституту археології Російської академії наук», яка в кінці 2018 року завершила польові дослідження на споруджуваних об'єктах транспортної інфраструктури Криму - на трасі «Таврида» (Керч - Сімферополь - Севастополь) і на автомобільних і залізничних під'їзних коліях до так званого «Кримського мосту». Роботи на об'єктах, що потрапляють в зону будівництва, були розпочаті в 2016 р. з археологічних розвідок. На першому етапі їх завданням було уточнення місця розташування та меж вже відомих поселень і могильників і обстеження території для виявлення ще невідомих пам'яток археології. У квітні 2017 року почалися археологічні розкопки.

Відповідна діяльність проводилась за участю інститутів археологічного профілю, що проводили дослідження під науково-методичним керівництвом Російської академії наук: Інституту археології Російської академії наук, Інституту історії матеріальної культури Російської академії наук, Інституту археології та етнографії Сибірського відділення Російської академії наук, Інституту археології Академії наук Республіки Татарстан та так званого «Інституту археології Криму Російської академії наук». До складу експедиції так

³ <https://ua.krymr.com/a/mykola-semena-zakhyst-kulturnykh-tsinnostei-krymu/30601663.html>

званого “Інституту археології Криму Російської академії наук” залучались співробітники з музеїв-заповідників Херсонеса, Бахчисарая, «Неаполь Скіфський» і так званого «Східно-Кримського музею-заповідника», створеного на базі Керченського історико-культурного заповідника. У розкопках брали участь і представники декількох комерційних археологічних організацій Криму і Краснодарського краю. Крім спеціалістів-археологів в роботах експедиції брали участь вчені суміжних дисциплін: антропологи, палеозоологи, ґрунтознавці, реставратори різних спеціальностей, геодезисти, геофізики та інші⁴.

За даними, співробітника Інституту археології Російської академії наук, доктора історичних наук С.Ю. Внукова та співробітника Інституту історії матеріальної культури Російської академії наук, доктора історичних наук О.В. Шарова, в ході зазначеної “експедиції” було “досліджено” такі пам’ятки археології:

1. Поселення Госпіталь 1
2. Поселення Госпіталь 2
3. Курган Госпітальний
4. Курганна група Цементна Слобідка и
5. Кургани Лісовий I, II
6. Курганна група Нижній Сонячний I
7. Тиритакський вал
8. Садиба і некрополь Манітра
9. Вал Безкровного
10. Поселення Городище 11 км
11. Поселення і могильник Кош-Кую
12. Поселення Горностаївка Східне
13. Курганна група Олександрівські Скелі 1
14. Курганна група Олександрівські Скелі 2
15. Поселення і кургани у с. Іванівка (№ 984)
16. Кургани у с. Султанівка (№ 1062)
17. Узунларський вал
18. Курганна група Фонтан 1
19. Курганна група Фонтан 2
20. Поселення і могильник Фонтан 6
21. Курган Ленінське Північно-Східне 1
22. Поселення Ленінське 7 (Аргин)
23. Поселення Ленінське 8
24. Поселення Кенегез Східне

⁴ <https://cutt.ly/8fVQTz0>

25. Поселення Лугове Північно-Західне 2, могильник Лугове 1
26. Поселення і могильник Батальне 1, могильник Батальне
27. Курганна група Ак-Монайські 1 (№ 2195)
28. Поселення Приморський Північно-Західне
29. Акмонайських вал
30. Курган Вузлове Північне (№ 1967)
31. Могильник Орта-Егет
32. Поселення Перлина-1
33. Поселення Чокрак-Найман г
34. Могильник та поселення Су-Баш 1
35. Поселення Тууш 3
36. Курганна група Льгівське 1, 2 (№ 2131)
37. Курган Добролюбовка 1
38. Курганський могильник Некрасове I, II
39. Малий кам'яний міст
40. Кургани Аджілар I, II
41. Курганський могильник Біла Скеля-1
42. Стоянка Яблучне I
43. Курган Сари-Су-1
44. Курган Холодна Гора-1
45. Курган Кримська Роза-1
46. Курган Дмитрово-2
47. Курган Вовчий Грот 1
48. Могильник Живописне 1
49. Група з трьох курганів (№ 2023)
50. Курганна група Технопарк
51. Могильник та поселення Кирк-Азизлер
52. Курган і некрополь Ескі-Юрт
53. Курган з цистерною
54. Стоянка Новеньке
55. Курган з кам'яним ящиком
56. Могильник Залізничний 2
57. Поселення Фронтове 2
58. Могильник Фронтове 3
59. Поселення Фронтове 4
60. Поселення Стіна 1
61. Поселення Кермен-Бурун (Біля стіни 2)
62. Кургани на Мекензієвих висотах

63. Бараки Кримської війни⁵

Натомість громадською організацією "Кримський інститут стратегічних досліджень" розроблено карту об'єктів археологічної спадщини, які потрапили під будівництво траси, на якій відображено щонайменше 90 об'єктів⁶ та проведено дослідження "Стан об'єктів культурної спадщини в окупованому Криму 2014-2019"⁷.

Відомі випадки переміщення культурних цінностей з окупованого Криму до Російської Федерації для проведення виставок.

Для прикладу в 2016 році з Криму в Росію було вивезено 38 картин з колекції Національної картинної галереї імені І.К. Айвазовського для експозиції в Третьяковській галереї м. Москва⁸.

У 2017 році Росія вивезла з окупованого Криму для організації виставки «Пантікапей і Фанагорія. Дві столиці Боспорського царства» у м. Москва близько 450 музейних експонатів⁹.

23 вересня 2020 року Президент Російської Федерації доручив членам Ради Федерації виділити додаткові кошти на підтримку культурної сфери, в тому числі на реставрацію Воронцовського і Ханського палаців в окупованому Криму. Причому на ці два об'єкти російська влада вже витратили 360 і 300 мільйонів рублів відповідно¹⁰.

Реагування України:

Органи державної влади систематично реагують на випадки посягання Російською Федерацією на культурні цінності України на тимчасово окупованій території України. МЗС та Мінкульт шляхом здійснення публічного

⁵ <https://cutt.ly/8fVOTz0>. Зазначено назви (в перекладі українською мовою), що використовуються в джерелі російського походження.

⁶ <https://www.google.com/maps/d/u/0/embed?mid=1vBo1tHfZCKDe1Bgx6qdL9DVKf-Xn-LP&ll=45.34438689761608%2C34.01261133903027&z=8>

⁷ <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj2zKrG6oHsAhXi-yoKHWrLDmwQFjAGegQIBxAB&url=http%3A%2F%2Fwww.ppu.gov.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2F2020%2F03%2FStan-kulturnoyi-spadshhyny-Krymu.pdf&usg=AOvVaw3spvMdlWdDfVvrkG34s8H>

⁸ <https://ua.112.ua/suspilstvo/rosiia-vyvezla-z-okupovanoho-krymu-40-kartyn-ayvazovskoho-324492.html>

⁹ <https://zaxid.net/rosiya-nezakonno-vivezla-z-okupovanogo-krymu-450-muzeynih-eksponatuv-minkult-n1430249>

¹⁰ <https://ru.krymr.com/a/v-rossii-hotiat-uvelichit-finansirovanie-na-neudachnye-rekonstrukcii-pamiatnikov-v-krymu/30858337.html>

інформування та взаємодії з міжнародними організаціями, до компетенції яких належить захист культурної спадщини.

Наприклад у зв'язку з проведенням 29 червня 2017 року в Державному музеї образотворчого мистецтва імені О.С. Пушкіна (м. Москва) виставки «Пантікапей і Фанагорія. Дві столиці Боспорського царства» Міністерством культури України зроблено публічну заяву на власному сайті.¹¹

Засуджено і незаконне привласнення та вивезення Росією культурних цінностей та проведення несанкціонованих археологічних розкопок на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополь і в рамках 5-ї сесії Допоміжного комітету наради держав-сторін Конвенції 1970 року про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності, що проходила з 17 до 19 травня 2017 року у штаб-квартирі ЮНЕСКО.¹²

У квітні 2018 року Виконавча рада ЮНЕСКО ухвалила рішення, яке дозволяє розмістити моніторингову місію організації в тимчасово окупованому Криму,¹³ однак реального моніторингу так і не відбулось.

30.04.2020 Верховною Радою України було прийнято закон “Про приєднання України до Другого протоколу до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року”¹⁴, яким ратифіковано Другий протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року, що створює додаткові механізми для реагування Україною та захисту її культурних цінностей в тимчасово окупованому Криму.

За фактами проведення несанкціонованих археологічних робіт, умисного нищення, руйнування чи псування пам'яток історії або культури незаконно створеними органами на ТОТ України в Криму слідчим відділом Головного управління Національної поліції в АР Крим та м. Севастополі проводиться досудове розслідування у кримінальному провадженні № 1201601000000003 від 13.01.2016 року за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч.3 ст. 298, ч.1 ст. 298 та ст. 341 КК України. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у вказаному кримінальному провадженні здійснюється

¹¹ http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245254591&cat_id=244913751

¹² <https://unesco.mfa.gov.ua/news/57376-ukrajina-zasudzhuje-nezakonne-privlasnennya-ta-vivezen-ya-rosijeju-kulyturnih-cinnostej-ta-provedennya-nesankcionovanih-arkheologichnih-rozkopok-na-teritoriji-avtonomnoji-respubliki-kri>

¹³ <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/vrjatuvati-istoriju-junesko-dala-zelene-svitlo-misiji-v-krimu-2463751.html>

¹⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-20#n2>

Прокуратурою АРК. За фактом переміщення прокуратурою АРК було відкрито кримінальне провадження за ст. 356 Кримінального Кодексу.

Ключовими проблемними питаннями в аспекті незаконного використання об'єктів культурної спадщини на тимчасово окупованій території, є такі:

- незаконне здійснення археологічних досліджень, внаслідок чого руйнуються історичні пам'ятки України;
- незаконне переміщення археологічних знахідок та культурних цінностей на територію Російської Федерації;
- внесення археологічних знахідок з тимчасово окупованої території до фондів Російської Федерації внаслідок чого відбувається їх присвоєння державою-окупантом;
- недотримання правил збереження об'єктів історичної спадщини та їх використання не за цільовим призначенням;
- недотримання правил реконструкції об'єктів історичної спадщини, внаслідок чого втрачається їх історична цінність тощо.

Загальними факторами тиску на Російську Федерацію з метою послаблення її негативного впливу мають бути:

- максимальне документування та розслідування будь-яких фактів порушень;
- ефективне розслідування відповідних правопорушень та підготовка матеріалів для притягнення винних до відповідальності;
- оголошення підозрюваних у міжнародний розшук;
- оголошення незаконно вивезених з Криму культурних цінностей у міжнародний розшук;
- максимальне інформування міжнародного співтовариства про випадки порушень, у тому числі з наданням підтверджуючих документів, з одночасним закликом про запровадження санкцій;
- запровадження санкцій Україною до суб'єктів, які беруть участь у незаконному використанні культурних та археологічних цінностей.

Особливості перетину адміністративної межі культурними цінностями

Відповідно до ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про створення вільної економічної зони "Крим" та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» - на фізичних осіб, які перетинають адміністративний кордон ВЕЗ "Крим", поширюється дія розділу XII Митного кодексу України з

урахуванням положень статті 9 цього Закону щодо переміщення валютних цінностей.¹⁵

Відповідно до ч. 5 ст. 374 Митного кодексу України (Розділ XII) - Умови ввезення (пересилання) громадянами товарів на митну територію України - Культурні цінності за кодами 9701 10 00 00 (картини, малюнки та пастелі), 9701 90 00 00 (інші), 9702 00 00 00 (оригінали гравюр, естампів та літографій), 9703 00 00 00 (оригінали скульптур і статуеток з будь-якого матеріалу), 9704 00 00 00 (марки поштові або гербові, знаки поштової оплати, у тому числі першого дня гашення, поштові канцелярські предмети (гербовий папір) та подібні предмети, використані або невикористані, за винятком товарів товарної позиції 4907), 9705 00 00 00 (Колекції та предмети колекціонування із зоології, ботаніки, мінералогії, анатомії або такі, що становлять історичний, археологічний, палеонтологічний, етнографічний чи нумізматичний інтерес), 9706 00 00 00 (предмети антикваріату віком понад 100 років) згідно з УКТ ЗЕД, виготовлені 50 і більше років тому, незалежно від їх вартості та способу переміщення через митний кордон України, підлягають письмовому декларуванню.

Відповідно до п. 2 ч. 10 ст. 374 Митного кодексу України (Розділ XII) - Умови ввезення (пересилання) громадянами товарів на митну територію України - При ввезенні (пересиланні) на митну територію України громадянами звільняються від оподаткування митними платежами культурні цінності за кодами 9701 10 00 00 (картини, малюнки та пастелі), 9701 90 00 00 (інші), 9702 00 00 00 (оригінали гравюр, естампів та літографій), 9703 00 00 00 (оригінали скульптур і статуеток з будь-якого матеріалу), 9704 00 00 00 (марки поштові або гербові, знаки поштової оплати, у тому числі першого дня гашення, поштові канцелярські предмети (гербовий папір) та подібні предмети, використані або невикористані, за винятком товарів товарної позиції 4907), 9705 00 00 00 (Колекції та предмети колекціонування із зоології, ботаніки, мінералогії, анатомії або такі, що становлять історичний, археологічний, палеонтологічний, етнографічний чи нумізматичний інтерес), 9706 00 00 00 (предмети антикваріату віком понад 100 років) згідно з УКТ ЗЕД, виготовлені 50 і більше років тому.

Звернень з порушеного питання до Представництва не надходило. Публічні повідомлення про проблематику вивезення з окупованого Криму саме культурних цінностей через адміністративну межу не виявлено. Однак вбачаються доцільними консультації з представниками митниці та неурядових правозахисних організацій, що опікуються питаннями захисту прав кримчан в умовах тимчасової окупації.

¹⁵ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text

Додаток 1

Пам'ятка національного значення “Ханський палац”

Пам'ятка національного значення “Ханський палац” є складовою об'єкта “Історичне середовище столиці кримських ханів в місті Бахчисарай”, який внесений до Попереднього списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Історичний простір міста Бахчисарай, що знаходиться на тимчасово окупованій території України в Криму, являє собою унікальний міський ландшафт, що сформувався внаслідок розвитку культурних традицій кримськотатарського народу. Саме тут у XIV-XVI століттях утворилася столиця Кримського ханства, яка слугувала центром політичного, духовного і культурного життя кримських татар та, в центрі якої, побудований Бахчисарайський ханський палац, котрий на сьогодні є єдиним у світі зразком кримськотатарської палацової архітектури та унікальним палацовим комплексом кола ближньосхідної цивілізації для Європи, а також національною святинєю кримськотатарського народу та національною пам'яткою України.

У липні 2016 року “науково-методична рада держкомітету з охорони культурної спадщини” так званого “уряду” Криму погодила проведення першочергових протиаварійних робіт на кількох історичних об'єктах півострова, зокрема, в Ханському палаці в Бахчисараї.

З відкритих інтернет-джерел стало відомо, що вже у жовтні 2016 року окупанти почали зносити історичну будівлю в охоронній зоні Ханського палацу в Бахчисараї, а пізніше з'являється інформація про те, що на пам'ятці проводяться масштабні будівельні роботи без дотримання реставраційних норм та правил.

Жодних звернень до України з боку Російської Федерації як держави-окупанта (яка, виходячи з положень статті 5 Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14.05.1954 року, повинна в тісній співпраці з Україною вживати необхідних заходів для збереження культурних цінностей, розташованих на тимчасово окупованій території України) стосовно отримання дозволу на проведення будь-яких робіт на пам'ятці не здійснювалося, що становить реальну загрозу знищення історичної та культурної цінності цієї пам'ятки та містить ознаки злочину.

За інформацією, яка надходить з Криму, фактично йде мова про руйнування автентичних збережених елементів унікальної споруди. Вже частково втрачено оригінальну покрівлю Великої ханської мечеті. Повністю втрачена унікальна історична технологія укладання “черепиці-татарки” на глину. Черепиця, виготовлена ручним способом, знята, а замість неї покладена сучасна черепиця, вироблена на фабриці в Іспанії, причому закріпили її шурупами. Оригінальна покрівля, яка була об'єктом вивчення етнографів та істориків, знищена. Втрачено

декор стелі. Втрачена історична традиція укладання дерев'яного сейсмопоясу. Цю технологію здавна використовували при зведенні схожих будівель: дерево покривали спеціальним глиняним розчином. При сейсмічній активності споруда рухалася як єдине ціле, не давала тріщин, не руйнувалася. У процесі робіт споруджений армований бетонний сейсмопояс, що збільшує навантаження на старі стіни і може призвести до тріщин мечеті. Окупанти називають ці роботи “першочерговими аварійними”. Але за змістом це реставраційні роботи, а за технологією - виключно будівельні. Роботи проводять з використанням сучасних матеріалів і технологій, що неприпустимо на пам'ятках XVI-XVIII століть. Саме тому роботи викликали серйозну стурбованість міжнародних організацій. Проект реставрації підготувала фірма “Кірамет” із Сімферополя, генеральний підрядник – московська “Atta-group”.

Додаток 2

Національний заповідник “Херсонес Таврійський”.

Довідково: “Херсонес Таврійський” був включений до світової спадщини ЮНЕСКО 23 червня 2013 року на 37-й сесії Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у Камбоджі. Херсонес став сьомим об’єктом в Україні, визнаним Організацією ООН з освіти, науки і культури світовою спадщиною, яке включає видатні культурні та природні цінності.

Дослідження руїн колишнього Херсонесу розпочато з 1827 р., а систематичні розкопки — з 1876 р. При розкопках виявлено залишки грецьких, римських і візантійських оборонних мурів, житлових кварталів, домів з басейнами на дощову воду, лазень з різним устаткуванням, господарчих і ремісничих споруд; понад 50 християнських церков, терм, театру (на 3000 осіб) тощо. За мурами міста розкопано чимало поховань з багатим інвентарем.

Колекція музею формувалася понад сто років. На момент російської окупації в фондах заповідника налічувало більше 200 тисяч предметів побуту, культурного і релігійного призначення, знайдених під час розкопок в околицях Севастополя. Це одна з найбагатших археологічних колекцій Європи.

24 березня 2014 року Міністр культури України заявив про те, що на території Херсонеса є безцінні об’єкти культури, до яких у його відомства зараз немає доступу. Міністр звернувся з проханням до ЮНЕСКО допомогти в захисті пам’яток історії на території заповідника.

27 червня 2014 року в Організації Об’єднаних Націй з питань освіти, науки і культури заявили, що будуть діяти тільки відповідно до резолюції ООН, яка визначає Крим як територію України. Заповідник “Херсонес Таврійський”, внесений до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, є українськими і всі переговори за ним повинні вестися за участю української сторони.

03 жовтня 2015 року уряд Російської Федерації прийняв розпорядження про внесення у федеральну власність “Національного заповідника “Херсонес Таврійський” до об’єктів культурної спадщини федерального значення, включених в Єдиний державний реєстр об’єктів культурної спадщини (пам’яток історії та культури) народів Російської Федерації, та перейменував на федеральну державну бюджетну установу культури Державний історико-археологічний музей-заповідник “Херсонес Таврійський”. У розпорядженні зазначається, що Мінкультури Росії здійснюватиме функції та повноваження засновника установи і спільно з “Росмайном” і самопроголошеним “урядом” Севастополя має забезпечити в установленому порядку прийняття у власність Російської Федерації майна, закріпленого за установою, що перебувало у власності м.Севастополя.

РФ намагалася інтегрувати “Херсонес Таврійський” в новому статусі у світовий культурний простір. Звичайно ЮНЕСКО не визнало російської юрисдикції об’єкту та офіційно припинило співробітництво з музеєм-заповідником на період тимчасової окупації Криму. Зрозумівши марність цих намагань, влада РФ вирішила на власний розсуд вести археологічну, реставраційну і дослідницьку діяльність у Херсонесі, включаючи цінні знахідки у російські музейні фонди, та використовувати історичну пам’ятку у своїх інформаційно-пропагандистських цілях та для проведення розважальних заходів.

05 грудня 2015 року Президент РФ В.Путін підписав указ про внесення музею-заповідника “Херсонес Таврійський” до особливо цінних об’єктів культурної спадщини народів РФ. Міністру культури РФ доручено включити музей-заповідник у реєстр особливо цінних об’єктів культурної спадщини народів РФ, уряду РФ доручено забезпечити правові, фінансові та матеріальні умови діяльності федеральної державної бюджетної установи культури “Державний історико-археологічний музей-заповідник “Херсонес Таврійський” як особливо цінного об’єкта культурної спадщини народів РФ. Указ набув чинності з 01 січня 2016 року.

22 грудня 2015 року “влада” окупованого Криму вивезла заставний і пам’ятний камені Свято-Володимирського собору Херсонеса Таврійського в російське місто Володимир, до пам’ятника князю Володимирі і будівництва Собору.

Правозахисники відзначають таку негативну тенденцію, як зміна російською владою призначення історико-археологічного комплексу. Так, на виконання вказівки Президента РФ В.Путіна щодо перетворення Херсонесу на т.зв. «Мекку російського православ’я», де, нібито почалось укріплення централізованої російської держави, та будівництва для свого духовника – владики Тихона культурно-просвітницького музею Християнства окупантами незаконно здійснюється масштабна реконструкція території заповіднику. Зокрема, встановлені малі архітектурні форми з сенсорними кіосками, зроблений оглядовий майданчик з панорамною інсталяцією та бетонний постамент під макет території Херсонесу, біля «башти Зенона» будують нову прохідну. При цьому будматеріали складують безпосередньо на території давнього городища, будівельне сміття розкидається по всьому заповіднику, а будівельна техніка знищила трасування середньовічного храму, порушила культурний шар та елементи музеєфікацій комплексу античних споруд.

Фінансує, нібито, розвиток музею-заповіднику, покращення його технічної оснащеності і благоустрою для проведення культурно-масових заходів, а фактично втрату унікальної історичної автентичності об’єкту всесвітньої спадщини російський Фонд «Моя історія», який уклав відповідну угоду з

директором ФДБУК «Державний історико-археологічний музей-заповідник «Херсонес Таврійський» за погодженням з Міністерством культури РФ.

У квітні 2016 року повністю був знищений знаменитий Італійський дворик, знесений фонтан - керівництво заповідника вирішило реконструювати і осучаснити дане місце.

У серпні 2018 року окупаційною адміністрацією дозволено проведення так званого «Другого міжнародного музичного фестивалю «Опера в Херсонесі», для чого на територію заповіднику було завезено 15 фур металоконструкцій та дизель-генераторну електростанцію, встановлено чотири сцени, три екрани, трибуну для глядачів загальною вагою 500 тон, світлове і звукове обладнання потужністю 50 кіловат. Все це було змонтовано безпосередньо на древніх руїнах та створило вкрай негативне антропогенне навантаження на пам'ятку ЮНЕСКО.

Під час підготовки до розважального заходу було викинуто як сміття середньовічні арочні камені та античну колону, комунікації прокладалися на рештках археологічних об'єктів, будівництво велося там де не завершені дослідницькі та реставраційні роботи, важка техніка рухалася по культурному шару та не розкопаній частині городища.

За наявними даними, роботи з організації фестивалю «Опера в Херсонесі» проводились окупаційною владою у відповідності до Акту державної історико-культурної експертизи від 22.05.2018 р.

Не краще йдуть справи і з хорою (садибами) Херсонеса, яка простягається на багато кілометрів і теж перебуває під охороною ЮНЕСКО. У квітні 2016 року російські військові закатали в бетон ділянку античної садиби на півострові Маяковий.

Як повідомив “депутат” так званого “парламенту Севастополя” Ігор Соловійов, роком раніше в цьому місці в відвалі ґрунту були виявлені черепки, які фахівці “Херсонеса Таврійського” ідентифікували як кераміку IV-III століть до нашої ери. Взимку 2018 року під ківш бульдозера потрапила антична садиба III століття. На цьому місці планувалося побудувати фондосховище археологічного музею-заповідника “Херсонес Таврійський”.

*Автор: Сергій Скрипник, головний консультант
служби з питань реінтеграції та деокупації
Автономної Республіки Крим та м. Севастополя*